

MATHIAS REX I-II.

Képek a magyarországi későgótika és korareneszánsz
művészeti emlékeiből

Színes diapozitívek

1—25.

26—50.

Írta: Kútvölgyi Katalin
Fényképezte: Jutasi Dezső
Lektorálta: dr. Zolnay László
Szerkesztette: Theisler György

Mátyás király uralkodása alatt élte a középkori magyar állam fénykorát. Apja, Hunyadi János törökverő hagyományát követve a király szilárd központi hatalmat teremtett, és adóreformjaival megalapozta az állandó hadsereg fenntartásának lehetőségét. Tetteit már a kortársi krónikások is dicsőítették, és ma is megbecsülés övezi emlékét. Nemcsak az ország déli határait védte meg sikerrel, hanem birodalmához csatolta Morvaországot, Sziléziát és Bécs városát is. Házassága révén több olasz udvarral került rokoni-szövetségesi kapcsolatba. Székvárosa így olyan regionális közép-kelet európai kultúrközponttá vált, amely elsőként fogadta be az itáliai reneszánsz művészet és szellemiség termékenyítő hatását. E sajátos udvari kultúrát ugyanakkor a délnémet-cseh későgótika is befolyásolta. Diapozitív-sorozatunk e sokrétű művészeti-művelődéstörténeti anyagból kíván izelítőt nyújtani.

A képek jegyzéke

1. Mathias Rex (címkocka)
2. Ezüstérem Mátyás király arcképével
Bécs, Kunsthistorisches Museum, Éremkabinett
3. Mátyás király márvány domborműve (lombardmilánói mester, 1485—1490 körül)
Budapesti Történeti Múzeum
4. Mátyás király márvány portréja (lombard mester, 1465 körül)
Milano, Civico Museo d'Arte Antica
5. A bautzeni dombormű másolatának részlete
Budapest, Hess András tér
6. Fametszet a Thuróczy-krónikából
Országos Széchényi Könyvtár
7. Buda látképe a Schedel-krónikából (1492)
Országos Széchényi Könyvtár
8. Az ún. Duna-fríz a budai palotából
Budapesti Történeti Múzeum
9. A Hunyadi család címere az oroszlános kútról
Visegrád, Mátyás király Múzeum
10. Vörösmárvány fríz delfinekkal
Budapesti Történeti Múzeum
11. Vörösmárvány töredék puttó fejjel
Budapesti Történeti Múzeum
12. Vörösmárvány töredék virágmotívummal
Budapesti Történeti Múzeum
13. Díszudvar maradványai a visegrádi palotában
14. A Hunyadi címeres Herkules-kút részlete
Visegrád, Mátyás király Múzeum
15. Márványmadonnák mestere — Giovanni Ricci:
Visegrádi Madonna
Visegrád, Mátyás király Múzeum
16. Márványmadonnák mestere: — Giovanni Ricci:
Madonna angyalok körében
Berlin, Staatliche Museum Preussischer Kulturbesitz
17. Madonna-fej (részlet a domborműből)

18. Angyalfej (részlet a domborműből)
19. Márványmadonnák mestere — Giovanni Ricci:
Nagyvázsonyi töredék
Veszprém, Bakonyi Múzeum
20. Kályhacsempe
Budapesti Történeti Múzeum
21. Kályhacsempe
Budapesti Történeti Múzeum
22. Kályhacsempe
Budapesti Történeti Múzeum
23. Kályhacsempe Mátyás király alakjával
Budapesti Történeti Múzeum
24. Dombormű Beatrix arcképével
(lombard-milánói mester, 1485—1490 körül)
Budapesti Történeti Múzeum
25. Corvin János arcképe (részlet)
München, Bayerische Staatsgemäldesammlungen
26. A fekete sereg fegyverzete
Magyar Nemzeti Múzeum
27. Pajzs Mátyás király monogramjával
Magyar Nemzeti Múzeum
28. Csillagászati műszer (éggömb), 1480
Krakkó, Jagelló egyetem
29. Korvina címoldala
Stuttgart, Württembergi Tartományi Könyvtár
30. Beatrix királyné psalteriumának kötése
Wolfenbüttel, Herzog-August-Bibliothek
31. A Bead-kódex részlete
München, Bajor Állami Könyvtár
32. A Philostratus-kódex címlapja
Országos Széchényi Könyvtár
33. A Cassianus-kódex részlete
Párizs, Nemzeti Könyvtár
34. Iniciálé Beatrix királyné psalteriumából
Wolfenbüttel, Herzog-August-Bibliothek
35. Étkezési jelenet (kódexlap miniatúrája)

36. Majolika tál Mátyás és Beatrix címerével, 1486—1487
London, Victoria and Albert Museum
37. Majolika tál Mátyás és Beatrix címerével, 1486—1487
New York, Metropolitan Museum
38. Üvededények
Budapesti Történeti Múzeum
39. Kristályserleg
Budapesti Történeti Múzeum
40. Ranzanus püspök szívét ajánlja Mátyás királynak és Beatrix királynénak (kódexlap miniatúrája)
41. Mátyás király trónkárpitja (részlet)
Magyar Nemzeti Múzeum
42. Bakócz Tamás esztergomi érsek miseruhája
Esztergom, Főszékesegyházi Kincstár
43. Püspöksüveg gyönggyel hímezve
Esztergom, Főszékesegyházi Kincstár
44. Miseruha a XV. század végéről
Esztergom, Főszékesegyházi Kincstár
45. Mária a gyermekkel (részlet a miseruháról)
46. Szent Dorottya (részlet a miseruháról)
47. Antiochiai Szent Margit (részlet a miseruháról)
48. Aranyozott ezüstkelyhek
Gyöngyös, Szent Bertalan templom
49. Mátyás király címere
Budapesti Történeti Múzeum
50. Mátyás portréja a Thuróczy-krónikából
Országos Széchényi Könyvtár

1. *MATHIAS REX (címkocka)*

2. *Ezüst érem Mátyás király arcképével*

A törökverő Hunyadi János kisebbik fia, Mátyás V. László halálát követően került az ország élére. Cél tudatosan törekedett egy erős, központosított hatalom létrehozására. „Saját és nem más tanácsával és vezetésével akart élni” — írta róla krónikása, az itáliai származású Antonio Bonfini.

3. *Mátyás király domborműve (1485—90 körül)*

„Mátyás termete a közepesnél valamivel magasabb volt. Alakja daliás, tekintete nemes és lelki nagyságot sugárzó, ... nyílt és egyenes, s mint az oroszlán, nézés közben szinte sohasem pillantott.”

(Bonfini)

4. *Mátyás király portréja (1465 körül)*

„Ifjúságától fogva gyorsaság jellemezte. Testben erős, s lelki nagysága élénk dicsőségvágygal párosult. Oly nagy volt akarateréje, hogy sem szellemi, sem testi munka ki nem merítette. Mindig tevékenykedett; a fagyot, verejtéket, éhséget tűrte. Hadi fáradalmaknál mit sem viselt könnyebben, az otthoni henyélés nehezeére esett.”

(Bonfini)

5. *A bautzeni dombormű másolatának részlete*

Mátyás évi jövedelme 500—600 ezer aranyforint volt, amiből bőven juttatott művészeti célokra. Egyénisége, humanista neveltetése egyaránt alkalmassá tette arra, hogy Itália után Európában elsőként Magyarországon bontakozhasson ki a reneszánsz szellemiség és művészet.

6. *Fametszet a Thuróczy-krónikából*

„Mátyás mindenkivel jobban gyönyörködött a szép épületekben és ő maga is annyira értett az építészethez, hogy a legjáratosabb építésszel képes volt győztesen vitázni az épületek szép és helyes beosztásáról.”

(Bonfini)

7. *Buda látképe a Schedel-krónikából*

„Kitsoda írhatná meg a számtalan nagy épületeket, kiket mindenfelül épüttetett kimondhatatlan nagy költséggel” — írta a Krónika az magyaroknak dolgairól c. munkájában Heltai Gáspár.

8. *Az ún. Duna-fríz a budai palotából.*

A budai várpalota építkezésein reneszánsz elvek és szerkezeti elemek érvényesültek, gazdagon faragott díszek, hatalmas kapuzatok, finoman keretelt vörösmárvány ajtók, kandallók díszítették a palotát.

9. *A Hunyadi család címere a visegrádi oroszlános kútról*

Az általa emelt épületeken mindenütt ott pompáztak a király címerei, emblémái.

10. *Vörösmárvány fríz delfinekkal*

A fennmaradt töredékek túlnyomó többsége toszkán stílusú. Ez az irányzat meghatározta az egész magyar művészet fejlődését. A Budáról az országba kisugárzó építészeti forma- és díszítőkincs a XVI. századra már megtermékenyítette és gazdagította a népművészetet is.

11. *Vörösmárvány töredék puttó fejjel*

Mátyás király fő építéssze a firenzei származású Chimenti Camicia volt, aki 1478-tól 1491-ig tartózkodott Budán.

12. *Vörösmárvány töredék virágmotívummal*

A firenzei művész vezetésével népes műhely dolgozott a királyi építkezéseken, köztük dalmát kőfaragók és természetesen helyi mesterek is.

13. *Díszudvar a visegrádi palotában*

Nagyszabású építkezések folytak Visegrádon is. Itt „a régi királyok magas hegyi várát, s az alatta fekvő palotát úgy megnagyobbította, kertekkel, vadaskertekkel, halastavakkal úgy ékesítette, hogy ennek az épít-

kezésnek a pompája még a többiét is felülmúlni látszott... Függekertek voltak itt és vörösmárvány medencével, bronz ülőhellyel díszes szökőkutak.”

(Bonfini)

14. *A Hunyadi címeres Herkules-kút részlete a visegrádi palotából*

A palota díszudvarának gyönyörű vörösmárvány kútját, — amelyből nagy ünnepségen Bonfini leírása szerint víz helyett bor folyt — valószínűleg a Márványmadonnának mestere néven ismert művész faragta.

15. *A Visegrádi Madonna*

Egykor a visegrádi királyi kápolnát díszítette a női alakokat varázslatos érzékenységgel megformáló szobrász alkotása, az úgynevezett Visegrádi Madonna.

16. *Madonna angyalok körében*

A legújabb kutatások feltételezik, hogy a Márványmadonnának mestere néven ismert kőfaragó azonos egy Giovanni Ricci nevű, Firenzében és környékén dolgozó szobrásszal.

17. *Madonna-fej (részlet a domborműről)*

Angyalok körében ábrázolt madonnája a mester leg-szebb korai alkotása.

18. *Angyalfej (részlet a domborműről)*

Ismert műveinek nagy száma arra enged következtetni, hogy az év egy részét — tavasztól ősziig — több éven keresztül Magyarországon töltötte, a hideg téli hónapokban pedig műhelyével Itáliában tevékenykedett.

19. *Nagyvázsonyi töredék*

Mátyás kedvenc hadvezérének, Kinizsi Pálnak nagyvázsonyi várában, a kápolnában állt ez a homokkőből faragott töredék. A kerub fejcskék eredetileg egy Madonna-domborműhöz tartoztak.

20. *Kályhacsempe töredék a budai várból*

A budai várban folytatott ásatások során a föld mélyéből nagyszámú kályhacsempe került elő. Ezek változatossága, technikai fejlettsége Európa-szerte egyedülálló volt.

21. *Kályhacsempe*

Mátyás idejében a korábbi egyszínű csempéket a több színű, mázas csempék váltják fel.

22. *Kályhacsempe*

A kályhaszemeken címerek, lovagok, szentek és királyok színes kavalkádja jelenik meg.

23. *Kályhacsempe Mátyás alakjával*

Az egyik darab éppen magát Mátyás királyt ábrázolja, imperátori tartásban. Talán az alakjával díszített kályha köré helyezett padokon üldögéltek egykor az udvari előkelőségek egy-egy jóízű terefere alkalmával.

24. *Dombormű Beatrix királyné arcképével*

Bizonyára szívesen hallgatta körükben az udvari zenészeket és a humanista költők legújabb verseit Mátyás király második felesége, a nápolyi királyi családból származó Beatrix is.

25. *Corvin János arcképe (részlet)*

Mátyás és Beatrix házassága gyermektelen volt. A király egész életében azon fáradozott, hogy házasságon kívül született gyermekét, Corvin Jánost utódként elismertesse. Tervét azonban nem koronázta siker.

26. *A fekete sereg páncélja*

„Bámulat tölt el valahányszor emlékezetembe idézem azt a katonai fegyelmet, tiszta jellemet, mire Mátyás a magyarokat nevelte. Sehol nem látni katonát, aki jobban túrná a hőséget, fagyot, a fáradságot és az éhséget, ki buzgóbban teljesítené a parancsot, adott jelre szívesebben szállna harcba, készségesebben tenné ki magát a halálnak.”

(Bonfini)

27. *Pajzs Mátyás király monogramjával*

„Így a háborúban edzett magyar nemzet Corvinus irányítása, vezérlete alatt annyira megerősödött, hogy nem csak atyái földjét bírja Pannóniában, hanem mi-
alatt csaknem vérontás nélkül védi magát az ellenséges határterületeken belül... birodalmát kiterjesztette.”

(Bonfini)

28. *Csillagászati műszer (éggömb)*

Sorsdöntő kérdésekben a király kikérte udvari csillagászai tanácsát is. A csillagjóslás és a csillagászat, mint tudomány, még nem vált el élesen egymástól. Mátyás udvarában a kor híres csillagászai dolgoztak, így Regiomontanus, vagy a lengyel származású Ilkuszi Márton. Bécsben készült a műremek számba menő éggömb.

29. *Kinyitott korvina*

A csillagvizsgálóhoz közvetlenül csatlakozott Mátyás legnagyobb gyűjteménye, a könyvtár. Falain művészien faragott polcok sorakoztak, ezeken nyugodtak a korvinák. A könyves szekrények falait itáliai mesterek intarziái díszítették. A polcokat aranyos leplek védték a portól és a napfénytől.

30. *Beatrix királyné psaltériumának kötése*

A könyvtárban lévő kódexek legtöbbjét remekművű, reneszánsz és keleti motívumokkal díszített aranyozott bőrkötés borította. E borítások legnagyobbbrészt a király budai könyvkötő műhelyében készültek.

31. *A Bead-kódex részlete*

Mátyás a könyveket nem dísztárgynak tekintette, hanem háborúk és belső bonyodalmak közt is szakított időt az olvasásra. A könyvgyűjtés személyes, belső szükséglete volt.

32. *A Philostratus-kódex címlapja*

1485 után az egyszerűbb díszítésű kéziratokat felváltják a pompás reneszánsz mesterművek. A kódexekben megjelennek Mátyás szimbolikus jelvényei, sőt az uralkodó

portréja is. Legnagyobb számban a nagy firenzei mes-
ternek, Attavantének a kódexei maradtak ránk. Mint-
egy 30 darabot ismerünk belőlük.

33. *A Cassianus-kódex részlete*

Korvinák nemcsak Itáliában készültek, hanem Budán
a királyi műhelyben is. Oláh Miklós így emlékezett
erről: „Hallottam elődeimtől, hogy Mátyás király amíg
élt, mindig mintegy 30 írnokot (könyvmásolót) foglal-
koztatott...”

34. *Iniciálé Beatrix királyné psaltériumából*

Nagy valószínűséggel 2000—2500 darabra tehető a kirá-
lyi könyvtárban őrzött kötetek száma. Művészi és tar-
talmi szempontból az Alpoktól északra semmiféle gyűj-
temény sem versenyezhetett a Bibliotheca Corvinianá-
val.

35. *Étkezési jelenet (miniatúra)*

Mátyás figyelme a nagyvilág s a nagy ország gondjain
kívül konyhájára is kiterjedt. Nagyobb lakomák előtt
megszokott dolog volt, hogy a király megjelent a palota
sütő-főző házában és végigkóstolta az ételeket. Közel
100 szakács, kukta és cukrász sürgött-forgott ilyenkor
a konyhán.

36. *Majolika tál Mátyás és Beatrix címerével*

Díszes faenzai majolika tálakon kerülhettek asztalra az
ínyencségek, amelyek ügyében Mátyás és Beatrix is
sűrűn levelezett — többek közt — a ferrarai udvarral,
ahonnan pl. 1487-ben húsz hatalmas pármaj sajtot
— parmezánt — küldött a királyné nővére Budára.

37. *Majolika tál Mátyás és Beatrix címerével*

E másik faenzai dísztálban talán kincstári kincseket
— hagymát — szolgáltak fel. Mátyás különösen az
Itáliából származó hagymát kedvelte. Idézzük erről
Beatrix szavait: „...ha igazgyöngyből lettek volna is
ezek a Forliból való hagymák sem szerezhettek volna
nagyobb örömet a királynak”. — Így már érthető,
hogy került hagyma a kincstárba.

38. *Üvegedények*

Módjával, Mátyás is kedvelte a bort. Olykor Buda-szentlőrincen „lelkét üdíteni a pálos kolostor pincéjét is felkereste.”

(Gyöngyösi Gergely krónikája, 1520 körül)

39. *Kristályserleg*

A Budán megforduló, név szerint is ismert, mintegy 30 firenzei kereskedő áruiból számtalan különféle kristály-edény, üveg pohár került a király asztalára.

40. *Mátyás és Beatrix (miniatúra)*

Mátyás fölöttébb kedvelte a díszes kelméket, faliszőnyegeket, kárpitokat. Hadisátra is aranyos bíborból készült. A Beatrix érkezésekor állíttatott dízsátrat is bársonyok, selymek ékesítették. Szállásának falain is gyönyörű kárpitok lógtak.

41. *Mátyás király trónkárpitjának részlete*

Trónkárpitja — amely Antonio Pollaiuolo rajza nyomán készült — a reneszánsz szövőművészet egyik legjelesebb emléke.

42. *Bakócz Tamás esztergomi érsek miseruhája*

Kárminpiros atlasz alapon ezüst- és aranyszállal híméztek szinte festményszerűvé Bakócz Tamás miseruháját, az itáliai Pinturicchio tervei alapján.

43. *Püspöksüveg gyönggyel hímézve*

Főpapi süvegek, egyházi célokat szolgáló terítők, miseruhák a korabeli gyöngyhímző-művészet remekei.

44. *Miseruha a XV. század végétől*

Az Esztergomi Főszékesegyházi Kincstárban őrzött reneszánsz miseruhák valóságos aranyszáלבól, gyöngyből emelt építményeknek látszanak.

45. *Miseruha részlete Máriával és a gyermekkel*

A firenzei brokát kazula keresztet formáló középső részén, előreugró későgótikus baldachin alatt, a hold-sarlón álló Mária tartja kezében a kisedet.

46. *Szent Dorottya (részlet a miseruhából)*

A miseruhán gyöngyökkel hímzett díszruhában Szent Dorottya is helyet kapott.

47. *Antiochiai Szent Margit (részlet a miseruhából)*

Átellenben vele, arannyal hímzett ruhában, gyöngyös köpenyben Antiochiai Szent Margit szoborszerűen hímzett alakja látható.

48. *Aranyozott ezüstkelyhek*

Mátyás kincstárának gazdagságáról Hans Seyboldtól tudjuk, hogy a királyi pár menyegzőjén 927 arany- és ezüstedény díszítette a pohárszéket, az asztalokat. A kincstárban még három hatalmas halomban ezüstitálat is látott, aranyozott fürdőkádakkal, kézmosótálakkal, vedrekkel, szám szerint — így tartja — 3036 ötvöstárgyat.

49. *Mátyás király címere*

1490-ben meghal a művészetpártoló nagy király. Emlékét idézze kedvenc történetírójának, Antonio Bonfininak epigrammája:

„Épített paloták, öntött szobrok, remek ajtók
Hirdetik, ó Mátyás, nagyszerű szellemedet.
Sok diadalt nyertél, neved el nem enyészik örökké,
Őrzi érc, márvány, virtusod és a betű.”

50. *Mátyás portréja a Thuróczy-krónikából*

A neves krónikás után állítson emléket népe szeretetének egy XVI. századi ismeretlen kéz, amely a Thuróczy-krónika lapjaira írta a király arcképe mellé e néhány szívbőljövő sort:

„Oh Mathia, ha te mostan élnél
gondjainkról gondoskodnál.”

